
ShaThtrinshattattva sandohaH

షట్త్రింశత్తత్వ సందోహః

Document Information

Text title : ShaT.htri.nshattattva sandohaH with Sanskrit commentary

File name : shhattrim.itx

Category : vedanta, yoga, shiva

Location : doc_yoga

Author : Commentary by Rajananda

Transliterated by : Sorin Suciu aka SeSe at sorins at hotmail.com

Proofread by : Sorin Suciu aka SeSe at sorins at hotmail.com

Latest update : November 1, 2010

Send corrections to : sanskrit at cheerful dot c om

This text is prepared by volunteers and is to be used for personal study and research. The file is not to be copied or reposted without permission, for promotion of any website or individuals or for commercial purpose.

Please help to maintain respect for volunteer spirit.

Please note that proofreading is done using Devanagari version and other language/scripts are generated using **sanscript**.

September 17, 2023

sanskritdocuments.org

షట్త్రింశత్తత్త్వ సన్దోహః

యదయమనుత్తరమూర్తిర్నిజేచ్ఛయాఖిలమిదం జగత్సృష్టం ।
పస్పదే స స్పందః ప్రథమశ్శివతత్త్వముచ్యతే తజ్జైః ॥ ౧ ॥

ఇహ హి స్వతంత్రశివాద్యయదర్శనే
పరమేశ్వరస్పందంత్రశ్చిద్ధనసంవిత్స్వభావస్వయా
స్వాతంత్ర్యాఖ్యయా
శక్త్యా సతతం శివాదిధరణ్యస్తతద్భువనభూతతత్త్వాత్మనా
క్రీడనాదిశిలత్వాత్ కృత్యపఞ్చకవిధాయీ వస్తుతః
క్రమరాహిత్యేఽపి
విశ్వసృష్టౌ ఆభాసనమాత్రసారేణ
పారమార్థికకార్యకారణభావేన
క్రమమపి ఉదాహరణాన్ అనాఖ్యత్యేఽపి స్వేచ్ఛయైవ స్వాత్మభిత్తౌ
తత్త్వచ్ఛివాది
తత్త్వాభిఖ్యామవభాసయతి । తథాత్వేఽపి
షట్త్రింశత్తత్త్వమయకులస్వరూపపరామర్శనాతాఖణ్డ్యేన
స్వచమత్కారవిమర్శసారామనుత్తర ఆనందధనావస్థాన్సోఽఙ్ఘ్రీతి
వాస్తవాశయావబోధనాయ కశ్చింమహామాహేశ్వరః
పరమేశశక్తిపాతానుగృహీతః
తత్త్వక్రమప్రక్రియామార్యాభిరేకవింశత్యా
సముపనిబబంధ యదయమిత్యాదినా । అనుత్తరమూర్తేభగవతః
పరమేశ్వరస్య
ప్రకాశఘనస్వాత్మైకాత్ఫణ్యానావస్థితం విశ్వం సిస్సృజ్ఞోః
దర్పణనగరవత స్వేచ్ఛయైవ స్వాత్మన్యాద్యా
ప్రోమిమీలయిషావస్థా
శివతత్త్వవ్యపదేశ్యా పఞ్చశక్తినిర్భరత్వాత్స్వాతంత్రీయాత్
చిదాదిప్రాధాన్యేన క్రమశః శుద్ధాధ్యని

తత్త్వస్పృష్ట్యవభాసనం

మాయావిద్యాదేస్ సంవిత్ప్రకాశఘనపరమశివాత్

వ్యతిరేకానతిరేకవికత్వైరుపహతత్వాత్

స్వతంత్రియమేవ కేవలం విశోత్పత్తిసంహరణాదౌ

మూర్ధాభిషిక్తం

తత్తదనస్తశక్తినియమానాం క్రోడీకారిత్యాత్ వక్ష్యమాణేఽపి

తత్తద్రూపోపగ్రహణే స్వతంత్ర్యాముక్తత్వాన్న

ప్రాచ్యస్వభావాపాయః ॥ ౧॥

ఇచ్చా సైవస్వచ్ఛా సంతతసమవాయినీ సతీ శక్తిః ।

సచరాచరస్య జగతో బీజం నిఖిలస్య నిజనిలీనస్య ॥ ౨॥

తస్య స్యాభిన్నా స్వతంత్రేచ్ఛాశక్తిరేవోద్భవిష్యతో విశ్వస్య

స్వాంతర్నిలీనత్వాత్పిజభూతా శక్తితత్త్వతాం

యాతి శక్తేశ్శక్తిమద్ధర్మత్వేఽపి

నాన్యదర్శనాభిమతవత్తస్మాత్స్వతిరేకః

నైష్కర్మ్యేణాత్రేచ్ఛాయాస్వచ్ఛత్వాత్

హృదయసారోర్మిప్రభృతిభిః సంజ్ఞాభి తత్తద్ధర్మనేషు అభిధానం ।

పరమేశ్వర ఏవ హి వైశ్వరోఽచ్ఛలత్తయా

పూర్ణాహంతాచమత్కారతారతమ్యేన

శక్తిదర్శనామధిశేతే ఇత్యత్రానన్దశక్తిప్రాధాన్యం ॥ ౨॥

స్వేచ్ఛాశక్తు్యధీర్ణం జగదాత్మతయా సమాచ్ఛాద్య ।

నివసన్న ఏవ నిఖిలానుగ్రహనిరతస్సదాశివోఽమిహితః ॥ ౩॥

తస్యైవ పరమేశ్వరస్య స్వస్వాతస్త్వోద్భాసితస్య విశ్వస్య

విశుద్ధసంవిన్మాత్రాధికరణ్యేన స్వాత్మనేవ

సముల్లాసనాత్సదిత్యాఖ్యానాత్సదాశివతత్త్వావస్థాతస్స

భావినస్సమస్తభావరాశేస్సమ్యక్

బహిరవభిభాసయిషాలక్షణక్రీడారసికత్వాతనుగ్రహనిరతతద్భూమికాం

గృహ్ణాతీత్యతో నివసన్నిత్యుక్తం ॥ ౩॥

విశ్వం పశ్చాత్పశ్యన్ ఇదస్తయా నిఖిలమీశ్వరో జాతః ।

సా భవతి శుద్ధవిద్యా యేదంతాహన్తయోరభేదమతిః ॥ ౪॥

ఏవం క్రమావభాసనాత్విశ్వస్య శుద్ధసంవిన్మాత్రాధికరణ

ఏవ స్ఫుటతయా పరామృశ్యమానస్యాహమంశే
అభిషేచనాత్స ఏవ పరమేశ్వర ఈశ్వరతత్త్వదశామధిశ్రయత్యత్ర
వేద్యజాతస్య స్ఫుటావభాసనాజ్ఞానశక్త్యుద్రేకః ।

ఆన్తరదశాయ ఉద్దిక్తత్వాత్సదాశివావస్థా
బర్హిభావపరతోద్రేకాత్ తు ఈశ్వరావస్థా ఇత్యనయోర్విశేషః ।
ప్రరూఢభేదస్య ఇదంతాంశస్య
సమధృతతులాపుటన్యాయేనాహమంశస్ఫురణాయాం

శుద్ధవిద్యాతత్త్వం ।
అత్ర విశ్వస్య స్ఫుటతరం పరామర్శనాత్క్రియాశక్తిః ప్రధానా ।
ఇయతి చ శుద్ధస్వాతంత్ర్యమేవ తత్త్వద్వైచిత్ర్యేణ ప్రస్ఫురతీతి
శుద్ధోధ్వా ॥ ౪ ॥

మాయా విభేద బుద్ధిర్నిజాంశజాతేషు నిఖిలజీవేషు ।
నిత్యం తస్య నిరఙ్కశవిభవం వేలేవ వారిధే రున్ధే ॥ ౫ ॥

అశుద్ధే పునరధ్వని పరమేశ్వరైవ
స్వాత్మప్రచ్యాధనసామక్రీషయాధోరభట్టారకభూమిం
మన్త్రమహేశ్వరరూపాం గృహీత్వా దుర్లుటసమ్పాదనసామర్థ్యేన
మాయాశక్త్యా స్వతోఽన్యోన్యతశ్చ భిన్నమణునాం భోగసిద్ధయే
కలాదిక్షిత్యంతం జడాజడవర్గం క్రమతోఽక్రమతోఽప్యవభాసయతి
తత్ర భిన్నభిన్నప్రథాత్మకమయీయమలేన స్వాఙ్కకల్పేష్యపి
జడవేద్యవర్గేషు విభిన్నతయా బుద్ధిరేవ మాయాఖ్యం తత్త్వం యేన
తస్య

నిరర్గలం స్వాతంత్ర్యం ప్రతిహంయతే వేలయేవాభి తరఙ్గాణాం
వైభవం ॥ ౫ ॥

స తయా పరిమితమూర్తిస్సఙ్కచితసమస్తశక్తిరేష పుమాన్ ।
రవిరివ సంధ్యా రక్తసంహృతశక్తిస్స్వభాసనేఽప్యపటుః ॥ ౬ ॥

అవికార్యస్యాపి తస్య చిదాత్మనః స్వశక్తీనాం
సంజ్ఞోచనపురః సరం శక్తిదారిధ్యమాపన్నస్యాణ్యపర
పర్యాయా పురుషసంజ్ఞా సంహృతశక్తిత్వేన పరిమితాత్మా
స స్వాత్మైశ్వర్యామపి ప్రత్యభిజ్ఞాతుమపటుః సఙ్చరతి
విభిన్నయోనిషు ।

యదా

పునశ్చక్షిపాతతారతంయాత్విజ్ఞాపితైశ్వర్యస్వాస్వజ్గకల్పమేవ
విశ్వం ప్రత్యభిజానీయాత్ తదా జీవత్ శివభావం ప్రత్యాపద్యతే || ౬ ||

సమూర్ణకర్తృతాద్యా బహ్వస్సన్వస్య శక్తయస్తస్య |
సంజ్ఞోచాత్సంజ్ఞుచితాః కలాదిరూపేణ రూఢయన్త్యేవం || ౭ ||

శక్తయస్తరక్రోడీకారిణ్యా స్వాతన్త్రశక్త్యావియుక్తత్వాదేవ
పరమేశ్వరస్య బహుశక్తిత్వం సంజ్ఞోచగ్రహణాదేవ
సర్వాస్తచ్చక్తయస్సంజ్ఞుచితీభూయ కలాదితత్వపఞ్చకేన
ప్రరోహముపగచ్ఛన్తి | తా యథా
సర్తా సర్వజ్ఞతా తృప్తిః నిత్యతా స్వాతన్త్ర్యమిత్యేతత్పఞ్చకం
శుద్ధాశుద్ధభేదేన ద్విధా పరమేశవిషయతయా శుద్ధం
సంసారవిషయతయా తు అశుద్ధం || ౭ ||

తస్యర్వకర్తృతా సా సంజ్ఞుచితా కతిపయార్థమాత్రపరా |
కింఞ్చిత్కర్తారమముం కలయన్తి కీర్త్యతే కలా నామ || ౮ ||

గోపితస్వరూపత్వాన్నిరుద్ధశక్తేః పరమేశ్వరస్య
సర్వకర్తృతాశక్తిః ప్రాణాదిపరిమితప్రమాతృభావే కింఞ్చిత్
కర్తృతోద్వలనాత్మనా కలనేన కలాతత్త్వాత్మతాం యాతి
యద్యశాత్కింఞ్చిదేవ కర్తృముత్సహతే అణుః న సర్వత్ర కర్తృత్వమితి || ౮ ||

సర్వజ్ఞతాస్య శక్తిః పరిమితతనురల్పవేద్యమాత్రపరా |
జ్ఞానముత్పాదయన్తి విద్యేతి నిగద్యతే బుధైరాద్యైః || ౯ ||

ఏవం తస్యైవ సర్వజ్ఞతాశక్తిస్సంజ్ఞోచం గృహీతవతి
కింఞ్చిజ్ఞేయమాత్రపరత్వేన జ్ఞానోత్పాదనాత్విద్యాతత్త్వం
విద్యయైవ బుద్ధిదర్పణే ప్రతిఫలితా భావా వివిచ్యంతే
గుణసంకీర్ణనతయా తస్య వివేక్తుమక్షమత్వాత్తస్మాత్
విద్యయైవార్థవివేకః || ౯ ||

నిత్యపరిపూర్ణతృప్తిః శక్తిస్సస్యైవ పరమితా తు సతీ |
భోగేషు రజ్జయన్తి సతతమముం రాగతత్త్వతాం యాతా || ౧౦ ||

పరమేశ్వరస్య నిత్యపరిపూర్ణతృప్తిర్నామ శక్తిః పారమిత్య
యాతా యత్ర క్వచన ఉపాదేయాద్యభిమతే

కించున్నే భూయాత్ ఇతి సామాన్యేన అభిష్వజ్జమాత్రాదాపద్యతే
రాగతత్వం ।

విశేషాభిష్వజ్జస్తు అస్యైవ పల్లవితప్రామేత్యేతదేవ కలావిద్యయోః
ప్రాగుక్తయోః కించుద్భాగే నిమిత్తం ॥ ౧౦॥

సా నిత్యతాస్య శక్తిర్నికృష్య నిధనోదయప్రదానేన ।
నియతపరిచ్ఛేదకరీ క్లృప్తా స్యాత్కాలతత్వరూపేణ ॥ ౧౧॥

అకాలకలితస్య చిదాత్మనో నిత్యత్వాఖ్యా
శక్తిస్య గాభవమాశ్రిత్య కార్యారూషితకర్తుత్వకలనయ
ఆణుం తుట్యాదిక్రమాభాసనాత్మనా కాలేన సంయోజ్య
కాలతత్వవ్యపదేశ్యా కల్ప్యతే యేనాయమణుః
భూతాదిక్రియాక్రమకలితః
కాలవశతామపద్యతే ॥ ౧౧॥

యాస్య స్వతన్త్రతాఖ్యా శక్తిస్సంజ్ఞోచశాలినీ సైవ ।
కృత్యాకృత్యేష్వవశం నియతమముం నియమన్త్యభూన్నియతిః ॥ ౧౨॥

స్వతంత్ర్యమేవాస్య పరప్రమాతుస్సంజ్ఞుచన్నియతితత్వ తామాభాసయతి
యతః కార్యకార్యేషు నియమాధానాత్
విశిష్టే కార్యే విశిష్టం కారణం ఏవాదధ్యాన్ నానియతం ఇతి ।
ఏతేన కలాదినా కఙ్కుకేనా వృతోఽయం శక్తిదారిద్ర్యమనుభూయ
కలాది

ముఖేనైవ స్వవైభవాత్ ప్రతివితీర్ణకించుదంశః పశురిత్యువ్యతే ॥ ౧౨॥

ఇచ్చాదిత్రిసమష్టిశ్శక్తిశ్చాంతాస్య సంజ్ఞుచద్రూపా ।
సంజ్ఞులితేచ్చాద్యత్యకసత్త్వాదిక సామ్యరూపిణీ తు సతీ ॥ ౧౩॥

బుద్ధ్యాదిసామరస్యస్వరూపచిత్తాత్మికా గతా ప్రకృతిః ।
ఇచ్చాస్య రజోరూపాహంజ్ఞుతిరాసీదహం ప్రతీతికరీ ॥ ౧౪॥

అస్య శాంతాఖ్యాశక్తిరక్షుభత్వాతిచ్చాదీనాం
శక్తీనాం గర్భికరణాత్సమష్టిరూపా పారమిత్యగ్రహణాచ్చ
గుణానామవిభాగావస్థా ప్రకృతితత్వం ।
గుణానామిచ్చాదిశక్తికేనాన్వారభత్వాత్ప్రీత్యం యత్ప్రొక్షోభాత్
ప్రకృతికసర్గస్య ప్రసరః । తత్ర చిత్తాత్మకే బుద్ధయకృన్మనాంసి

సమ్యావస్థామధిశ్రియన్తి | అత్ర తత్త్వక్రమప్రసరే

శివాదిసకలాన్తేషు

ప్రభాతృవర్గేషు జ్ఞానక్రియాశక్తీ ఏవ ముఖ్యముపకరణం తే ఏవ

సంజుచిద్రూపే ఈశ్వరశుద్ధవిద్యే సంజుచితే విద్యాకలే

అత్యున్నసంజుచితే

బుద్ధికర్మేన్ద్రియాణి క్రియాయాః సజ్కోచసీమ్ని భూతసూక్ష్మాది ఇతి

విజ్ఞేయం | అణోః రజః పరిణామినీ ఇచ్ఛశక్తీ

అహమిత్యాభిమానలక్షణా అహంకృతిః || ౧౩-౧౪ ||

జ్ఞానాపి సత్త్వరూపా నిర్ణయబోధస్య కారణం బుద్ధిః |

తస్య క్రియా తమోమయమూర్తిర్మనోచ్యతే వికల్పకరీ || ౧౫ ||

సత్త్వపరిణామినీ జ్ఞానశక్తిరేవార్థాధ్యవసాయలక్షణా

బుద్ధిః | తమః పరిణామినీ క్రియాశక్తిః |

వికల్పకరణలక్షణం

మనస్తత్త్వముచ్యతే || ౧౫ ||

వామాదిపంచభేదస్సైవ సంజుచితవిగ్రహో దేవః |

జ్ఞానక్రియోపరాగప్రాధాన్యాద్వివిధవిషరూపోఽభూత్ || ౧౬ ||

స్సైవ క్రీడాసతత్త్వో వామోదేవాదిపంచమూర్తితత్త్వాత్ సంజుచితో

భూత్యా జ్ఞానశక్త్యుపరజ్ఞానప్రధానతయా

జ్ఞానేన్ద్రియతద్విషయశరీరతాం క్రియాశక్త్యుపాధిప్రాధాన్యాత్

కర్మేన్ద్రియవ్యాపారవత్త్వం చ ఉపాదత్తే | శక్తిపంచకోపాదానాత్

కరణానాం పంచుధాత్వం బోధ్యం || ౧౬ ||

శ్రోత్రం చక్షుస్స్పర్శనజిహ్వోపూణాని బోధకరణాని |

శద్బస్పర్శరూపరసగంధా చేతి భూతసుక్ష్మాణి || ౧౭ ||

శ్రోత్రాదీని జ్ఞానేన్ద్రియాణి శబ్దాదీని తన్మాత్రాణి || ౧౭ ||

అయమేవాతినికృష్టో జాతో భూతాత్మనాపి భూతేశః |

గగనమనిలశ్చ తేజస్సలిలం భూమిశ్చ పంచుభూతాని || ౧౮ ||

అత్యున్నసజ్కోచగ్రహణాతచిద్రూపతామవభాస్యాకాశదీని

పంచుభూతాని || ౧౮ ||

శ్రోత్రాదికరణవేద్యాశ్శబ్దాద్యాస్తాని వేదకాన్యేషాం |

వచనకరీ వాగాసీత్ పాణిస్సౌత్కరణభూతాదానే || ౧౯ ||

శబ్దాదిజ్ఞానసాధనాని శ్రోత్రాదికరణాని

వచనాదిక్రియాసాధనాని

వాగాదీని కర్మేంద్రియాణి || ౧౯ ||

గమనవిసర్గానన్దమిత్రయే పాదాదికం కరణం ।

గన్ధవతీ భూమిస్సౌధాపస్సాంసిద్ధికద్రవాస్తేజః || ౨౦ ||

ఉష్ణస్పర్శమరూపస్పర్శో వాయురమ్పరం సశబ్దం ।

షట్రింశత్తత్వమయం వందే కులాతిగం శంభుం || ౨౧ ||

ఆదినా పాయూపస్థౌ గృహ్యేతే । గంధవత్త్వం భూమేర్లక్షణం

సాంసిద్ధికద్రవత్వమబ్జక్షణముష్ణ స్పర్శేన తేజో

లక్ష్యతే అరూపస్పర్శో వాయులక్షణం శబ్దాకశస్యేతి ప్రత్యేకం

ముఖ్యగుణనిర్దేశః । తత్త్వానాముత్తరోత్తరం వ్యాప్యవ్యాపకభావేన

భూమిర్వ్యాప్యో జలాదిశివాన్తం వ్యాపకాని పంచుత్రింశతేవం

భూతస్పష్టౌ వ్యోమాదిగుణా వ్యామకత్వేనానుగతాస్సంతి ।

పరమశివతత్త్వస్య

సర్వత్రానుగతత్వాత్విశ్వమయతదుత్తీర్ణయామలకౌలస్వరూపమేవ

భక్తానామితి వందనోపసంహారోక్యయోపక్షిప్తమితి శివం || ౨౦ - ౨౧ ||

|| ఇతి షట్రింశత్తత్వసందోహశ్శ్చీమద్రాజానకానన్దాచార్యవిరచితవివరణోపేతః సమాప్తః ||

Encoded and proofread by Sorin Suciú aka SeSe at sorins at hotmail.com.

ShaThtrinshattattva sandohaH

pdf was typeset on September 17, 2023

Please send corrections to sanskrit@cheerful.com

